

MÜSTƏQİL PEŞƏ SEÇİMİNİN ÖZƏLLİYİ

Mətləb Hüseynov,
Emal Sənayesi üzrə Bakı Dövlət Peşə
Təhsil Mərkəzinin direktoru
e-mail: email@vet.edu.az

Humay Quliyeva,
Emal Sənayesi üzrə Bakı Dövlət Peşə Təhsil
Mərkəzinin ixtisas fənn müəllimi
e-mail: humayquliyeva12@gmail.com

Təhsil sistemində gedən islahatlara, təhsil prosesinin modernləşdirilməsinin tələblərinə cavab verən kamil, rəqabətədavamlı şəxsiyyət yetişdirmək daim diqqət mərkəzində olmuş, bu gün də olmaqdadır. Eyni zamanda təhsil fenomeni cəmiyyəti daha uğurla irəli aparan, onun inkişaf dinamikasının tənzimləyicisi kimi də təzahür edir.

Təhsilin əsas məqsədi nəzəri və praktiki biliklərə yiyələnən, müasir təfəkkürlü mütəxəssis kadrlar yetişdirmək, eyni zamanda bilik, bacarıq və vərdişlərin mənimsənilməsini, ixtisasın daim artırılmasını təmin etməklə, tələbələrə ictimai həyata və səmərəli əmək fəaliyyətinə hazırlamaqdır. Hər bir tələbə özünün bir şəxsiyyət kimi formalaşmasını dərk etməlidir. Davranış qaydalarına riayət etməyi, ünsiyyət qurmağı bacarmalıdır. Ünsiyyət bacarığı insanın özünü ifadə etməyə, aktuallaşdırmağa çalışmasıdır. Gözəl ünsiyyət qurmaq bacarığı, həm də yüksək mədəni keyfiyyət deməkdir. Biz ünsiyyət zamanı fikirlərimizi paylaşır, hadisənin gedişinə öz münasibətimizi bildirir, düşündüklərimizi ifadə edirik. Deməli, ünsiyyət mədəniyyəti insanın mənəvi keyfiyyətləri içərisində daha çox diqqəti cəlb edir, dinləyicilərdə haqqımızda müəyyən təəsürat yaradır. Ünsiyyət zamanı **dörd** nitq bacarığından – **dinləmə, danışma, yazma və oxuma**dan istifadə edirik. Ünsiyyətqurma bacarığı ən gərəkli səriştələrdən biridir. Etik davranış qaydası isə ən vacib ünsiyyət bacarığıdır. Əgər tələbə şəxsiyyət kimi formalaşmağı bacarırsa,

deməli o, gələcəkdə xalqına, millətinə, vətəninə də dəyərli bir şəxs olacaq. Sağlam düşüncəyə malik olan gənclərimiz öz istedadlarını, bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirməlidirlər. Onların bilik və bacarıqları intensiv şəkildə formalaşmalıdır. Atalar yaxşı deyib: “Göz görmək, ağıl isə başa düşmək üçündür”. Təhsildə alınan məlumat, ancaq əzbər yadda saxlamaq üçün deyil, onu başa düşmək, dərk etmək lazımdır. Bilik, bacarıq və vərdişlər bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədədir. Hər bir bacarıqda biliklər iştirak edir. Hər hansı peşə ixtisasına yiyələnərkən tələbələr bilik, bacarıq, həmçinin vərdişlər səviyyəsində təhsil almalıdırlar. Bu zaman onlarda özünəinam yaranar, əmək vərdişləri formalaşar, daha tez yaradıcılığa alışmasına səbəb olar. Təhsilənlərin fikri fəallığı və yaradıcı təfəkkürünü inkişaf etdirməyin yolları pedaqoq və psixoloqların tədqiqatlarında mühüm yer tutur. Bu isə təhsilin məzmununa dair yeni konsepsiyalardan doğan məsələlərin həlli ilə bağlıdır. Müvafiq qabiliyyətlərə malik insanlar bu sahədə bilik, bacarıq və vərdişlərə asanlıqla yiyələnir və əldə etdikləri nəticələrin səmərəliliyinə görə fərqlənirlər. Ona görə də insanda bu qabiliyyətlərin olması onun həyat və fəaliyyətində mühüm rol oynayır, onun daha çox hansı ixtisas sahəsi üçün yararlı olmasını deməyə imkan verir. Məktəbdə sistemli təhsil alan şagird sonrakı dövrlərdə baş verən hadisələri təhlil etmək və məsuliyyətli qərar qəbul etmək xüsusiyyətlərinə də malik olur. Həyat həmçinin sərbəstlik, orijinal təfəkkür, ətrafda baş verən gerçəkliyin müsbət və mənfi cəhətlərini

təhlil etmək bacarığı da tələb edir. Beləki, tələbələr tədris prosesinin özünün məqsəd və qiymətini ilk növbədə, peşə istiqamətinin reallaşmasında görürlər. Təlim fəaliyyətində bir çox uğursuzluqla rastlaşdıqlarına görə belə nəticəyə gəlirlər ki, seçdikləri peşə yanlışdır, bu zaman tədrisə həvəsləri aşağı düşür, öz-özünə münasibət dəyişir. Uğursuzluq vəziyyətinə düşdükcə ələcsiz qalanlar olur, hətta bəzən oxumaqdan imtina da edirlər. Bəzi tələbələr isə özünün təlim fəaliyyətinə adekvat olur, tədris prosesində müvəffəqiyyət əldə etdikcə öyrəndiklərinə daha ciddi yanaşırlar, öz biliklərini artırmağa çalışırlar. Tələbələrin hesab edir ki, onların müvəffəqiyyətlərinin aşağı düşməsi müəllimlərin ucbatından baş vermişdir, fənni yaxşı tədris etməyiblər və bu səbəbdən tələbələrin tədrisə həvəsi aşağı düşmüşdür. Müvəffəqiyyət və uğursuzluq həm müsbət, həm də mənfi dəyişikliklərlə nəticələnə bilər. Təbii ki, ən böyük praktiki marağı mənfi dəyişikliklər doğurur. Son nəticədə təlim fəaliyyətinin zəifləməsi tələbələrin bəziləri üçün ələcsizliyin inkişafı ilə nəticələnə bilər. Bu baxımdan gənclər peşə və ya ixtisas seçimində diqqətli olmalı, düzgün seçim etməlidirlər. Bəzən valideynlərin istəyinə məruz qalan tələbələr də olur. Bu problemin həllində onlara müstəqil seçim etmələrinə yardımçı olmaq, seçim qarşısında sərbəstliyinə əsaslanmaq lazımdır. Bunun üçün sadəcə hər hansı peşəyə (ixtisas) sahib olmaq həvəsi və istəyi olmalıdır. Həvəs və istək insanda qabiliyyət yaradır.

Emal Sənayesi üzrə Bakı Dövlət Peşə Təhsil Mərkəzində tədris olunan ixtisaslardan danışaq. İxtisas peşə daxilində formalaşır. İxtisas peşə daxilində formalaşır. Peşə bir çox ixtisası əhatə edə bilər. Məsələn, “əməliyyatçı-mühasib”, “aşpaz”, “bərbər”, “kompüter ustası”, “ağac nəqqəşi”, “bərbər-vizajist-manikürçü”, “qənnadıçı-şirniyyatçı”, “rabitə avadanlıqlarının quraşdırıcısı”, “kimyəvi analiz laborantı”, “dərzi”, “inşaat xarəti”, “telekommunikasiyada kompüter texnikasının istismarı üzrə operator” və s. Peşə iş təcrübəsi nəticəsində nəzəri biliklərə və təcrübə vərdislərə yiyələnmiş insanın əmək fəaliyyətidir. Hər bir peşə (ixtisas) müəyyən qabiliyyət tələb edir. Peşə üçün isə əsas yaradıcılıq qabiliyyətinin olması vacib şərtidir. İnsanın qabiliyyəti anadangəlmə, yəni fitri olmur, sadəcə bu qabi-

liyyətlərin müəyyən qədər rüşeymi olur. Hər bir insan fizioloji xüsusiyyətlər əsasında öz qabiliyyətini inkişaf etdirə bilər. Müəyyən fəaliyyət sahəsində qabiliyyət inkişaf edir, formalaşır. Həyatda qabiliyyətsiz insan yoxdur, hər bir insan müəyyən bir qabiliyyətə malikdir. Ona görə də peşə və ya ixtisas seçərkən gənclər diqqətli olmalıdır ki, gələcəkdə peşmançılıq hissi yaşamınsınlar.

Mərkəzdə ixtisaslar müasir dövrün tələblərinə uyğun sahəni əhatə edir. Odur ki, bu ixtisaslara həmişə tələbat vardır:

Aşpaz. Aşpazlıq peşəsi ehtiyac olan peşələrdən biridir. İnsan hər gün yeməyə ehtiyac hiss edir, ona görə yaxşı aşpazlara tələbat daim yüksəkdir. Bu peşənin əsas üstünlüklərindən biri də onun aktuallığıdır. Bir aşpazın bir çox vəzifələri vardır. O, menyular, yeni reseptlər hazırlayır, tapşırıqların keyfiyyətinə və təhlükəsizlik prosedurlarına nəzarət edir. Bu iş maraqlı, lakin çətin, tam fədakarlıq tələb olunur. Şəxsi keyfiyyətlərə gəldikdə isə burada iddialılıq, yaradıcılıq, insanları təşkil etmək və komandada işləmək bacarığı vacibdir. Ayrıca aşpazın öz bacarıqlarını daim artırması lazımdır.

Aşpaz olmaq üçün peşə təhsili almalısan, əksər restoranlarda ən azı üçillik təcrübən olmalıdır. Bu ixtisas qrupunun tələbələri respublikamızın qabaqcıl otel, restoran və digər ictimai iaşə obyektlərində istehsalat təcrübəsi keçirlər. Qeyd etmək lazımdır ki, təhsil müəssisəsini bitirdikdən sonra bütün aşpazlara müəyyən bir kateqoriya verilir. Ancaq V-VI dərəcəli aşpaz olmaq üçün diplom almalı və bir müddət öz ixtisasın üzrə təcrübə keçməlisən.

Aşpazdan yalnız müəyyən xörəklərin hazırlanmasında praktiki bacarıqlarla yanaşı, qida istehsalının təşkili, məhsulların xüsusiyyətləri

(saxlama şəraiti, müxtəlif növ emal növləri və s.) və mətbəx avadanlığı barədə də dərin nəzəri biliklər tələb olunur. Eyni zamanda mövcud şəraitdə aşpazdan mühasibat proqramları ilə işləmək, hesabatvermə bacarıqları da tələb olunur.

Əməliyyatçı-mühasib. Mühasib hər hansı bir idarə və müəssisənin təsərrüfat subyektinin gəlir, mənfəət, zərər, uçot, vergi öhdəliyi və maliyyə hesabatlarını həyata keçirən, onların qeydiyyatını aparan, eyni zamanda uyğunluq tələbləri barədə məlumat və məsləhət verən məsul işçidir.

Mühasibat uçotu. İdarəetmənin maliyyə hərəkətlərini qeyd edən, sinifləndirən, xüsusişdirən və hesabatlaşdırmaq üçün bir elmdir. *Mühasibatlıq* yalnız qazanc məqsədi ilə qurulan müəssisələrlə əlaqədar deyil, qeyri-kommersiya, yəni cəmiyyətə fayda üçün xidmət verən bütün təşkilatlar üçün də etibarlıdır.

Mərkəzin “əməliyyatçı-mühasib” ixtisası üzrə təhsil alan tələbələr ilkin hesabat sənədlərinin, hesablaşmaların, əmək haqqlarının hesablanması, təşkilatdaxili mühasibat uçotunun aparılması, yerli və xarici bank ödənişlərinin həyata keçirilməsi, gündəlik və aylıq hesabatların tərtib edilməsi, əsas vəsaitlər, mal-materialların uçotunun aparılması, aylıq daxili maliyyə hesabatlarının hazırlanması, rəhbərliyə lazımı məlumatları hazırlayıb təhvil vermək barədə bilik və bacarıqlara yiyələnirlər. Bu ixtisas üzrə təhsil alan tələbələr müəssisələrdə istehsalat təcrübəsi keçirlər.

Qənnadıçı-şirniyyatçı. Qənnadıçı-şirniyyatçı xüsusi texnologiya və təhlükəsizlik qaydalarına riayət edərək, müxtəlif qənnadı və şirniyyat məmulatlarını, desertləri və bu seçimdə olan digər şirniyyatları (tortlar, pirojnalər, ruletlər, kekslər, peçenyələr, jele və s.) hazırlayan, onlara zövqə görə dad, müxtəlif forma verib bəzəyən peşəkar xidmət ustasıdır.

Müəssisəmizdə gələcəyin qənnadıçılarına peşə biliklərini (nəzəri və praktiki) öyrətməklə yanaşı, faydalı vərdislərin və təcrübələrin aşılması və təkmilləşdirilməsinə də yardım göstərilir. Yüksək keyfiyyətli qənnadı məmulatlarını

hazırlamaq üçün qənnadıçıdan peşəkarlıq, bilik və bacarıq tələb olunur. Qənnadıçılar qida məhsullarının xarakterik xüsusiyyətlərini, məmulatların hazırlanma texnologiyasını mükəmməl bilməli və onları zövqlə bəzəməyi, rəng və rəng çalarlarını düzgün seçməyi bacarmalıdırlar.

Mərkəzin “qənnadıçı-şirniyyatçı” qrupunun tələbələri respublikamızın bir çox şirniyyat müəssisələrində istehsalat təcrübəsi keçirlər. Müəssisələrdə praktiki təlimlərdə iştirak etmək gələcəkdə uğurlu karyeranın qurulması üçün önəmli rol oynayır. Çünki nəzəri biliklər kifayət etmir, nəzəri bilikləri real iş şəraitində praktiki şəkildə tətbiq etməlisən.

Bərbər. Bərbər saçların kəsilməsi, üzün tərəş edilməsi və dəriyə qulluq ilə məşğul olan peşə sahibidir. Bərbərlik (dəlləklik) qədim peşələrdən biridir. Xarici görünüşə diqqət yetirmək bütün dövrlərdə insanlar üçün önəmli olduğundan bu peşəyə də həmişə hörmətlə yanaşılmışdır. “Bərbər” ixtisası üzrə təhsil alan tələbələrə hər cür qadın, kişi və uşaq saç düzümlərinin müxtəlif üsulları, texnikalarının mənimsənilməsi nəzəri və praktik cəhətdən tədris edilir. Saç kəsiminin izahı şəkillərlə müşayiət olunur ki, bu da yeni modellərin öyrənilməsinə daha da asanlaşdırır.

Həmçinin saçların kimyəvi yolla burulması və qıvrım saçların düzləndirilməsi, saç rəngləmə texnologiyası barədə də məlumatlar verilir.

Bərbər-vizajist-manikürçü. Qadın bərbəri – günün dəbinə, müştərinin zövqünə görə saçın kəsilməsini, yuyulmasını, cürbəcür formada hörülməsini, həmçinin onların burulması, rənglənməsi, saçın qaynaq edilərək uzadılması, onun qayğısına qalınması məsləhətini vermək kimi vəzifələri icra edən gözəllik ustasıdır. Kişi bərbəri müştərilərə bərbər xidmətlərini – saçın kəsilməsi, yuyulması, saqqalın qırılması və müştərinin istəyi ilə saçın formaya salınaraq yaraşır verilməsi kimi xidmətlər göstərən, həmçinin müştərilərə saçlara qulluq və kəpəyin qarşısının alınması kimi müvafiq məsləhətlər verən xidmət ustasıdır. Vizajist – makyaj rəssamı kimi insan simasına

uyğun müxtəlif növ illüstrasiya tətbiq edən gözəllik ustasıdır. Manikürçü və pedikürçü əl və ayaq dırnaqlarına qulluq edən ustadır. “Bərbər-vizajist-manikürçü” ixtisası qrupunun tələbələri nəzəri dərslərlə yanaşı, bir sıra gözəllik salonlarında istehsalat təcrübəsi də keçirlər.

Telekommunikasiyada kompüter texnikasının istismarı üzrə operator. “Telekommunikasiyada kompüter texnikasının istismarı üzrə operator” ixtisasını bitirdikdən sonra tələbə telefon şəbəkəsinin elementlərini biləcək, rəqəmsal qurğuları idarə etməyi, telefon şəbəkələrini quraşdırmağı, inkişaf planı təqdim etməyi, texnologiyaları həll yollarını seçməyi, şəbəkəyə baxış planını təqdim etməyi, peşəkar şəkildə istifadəçi ilə qarşılıqlı əlaqə qurmağı, rəqəmsal məzmunu, informasiyanı və şəbəkəni idarə etməyi, rəqəmsal məzmunun keyfiyyətini dəyərləndirməyi, peşəkar rəqəmsal məzmun hazırlamağı, həmçinin internet vasitəsi ilə rəqəmsal məzmunu paylaşmağı bacaracaqdır.

Kompüter üzrə operator. “Kompüter operatoru” ixtisası üzrə təhsil alan tələbələrə müəllimlər kompüter qrafikası görüntüləri ilə işləməyi, informasiya modelini qurmağı, müxtəlif layihələri hazırlamağı və təsvirlər üzərində qrafik obyektlər ilə əməliyyat aparmağı tədris edirlər. Hazırda kompüterlə yalnız gənclər deyil, eyni zamanda müxtəlif yaş qruplarını əhatə edən insanlar da məşğul olurlar. Bu isə o deməkdir ki, kompüterə maraq göstərməklə mənəvi zövq alan insanlar da günü-gündən çoxalmaqdadır. “Kompüter operatoru” ixtisası qrupunun tələbələri nəzəri dərslərlə yanaşı, müəssisələrdə istehsalat təcrübəsi də keçərək bilik və bacarıqlara yiyələnirlər.

Kompüter ustası. “Kompüter ustası” ixtisası üzrə təhsil alan tələbələrə kompüterlərin və noutbukların təmiri və proqram təminatı, kompüterlərin nasazlıqlarının təyin edilib aradan qaldırılması, kompüter hissələrinin yenilənməsi və gücləndirilməsi, vacib məlumatları saxlamaqla kompüterlərin formatlanması, əməliyyat sisteminin və proqramların keyfiyyətlə yazılması, viruslardan müdafiə, internetə qoşulmaq kimi proseslər öyrədilir. Təhsilini bitirdikdən sonra tələbələr müstəqil şəkildə müxtəlif növ kompüterləri yığa və modernizasiyasını həyata keçirə bilirlər. Həmçinin Windows əməliyyat sistemini yükləyə

və konfigurasiya edə bilir, stasionar kompüterlərin və noutbukların texniki xidmətini həyata keçirirlər.

Ağac nəqqəşi. Nəqqəşlik – hansısa şəklə və ya yazının kəsici alətlə müxtəlif materialın üzərinə həkk olunmasıdır. Nəqqəşlik dekorativ-tətbiqi sənət növü kimi qəbul edilir. Müasir dövrdə əsasən məişət əşyalarının bəzək işlərində tətbiq edilir. Texniki xüsusiyyətlərinin çətinliyi ucbatından uzun illər bu işlə yalnız mahir sənətkarlar məşğul olublar və bu sənət əsrlər boyu yüksək qiymətləndirilib. Nəqqəşliklə məşğul olan kəslərə nəqqəşlər deyilir. Nəqqəşlər ya mexaniki üsulla, ya da əl ilə işləyirlər. Bu zaman onlar metal, daş, taxta, şüşə üzərinə müəyyən təsvirləri köçürür, dekorativ bəzək işlərini görürlər. Adətən nəqqəşlər, həm də rəssam və xəttat olurlar. Bu ixtisas üzrə təhsil alan tələbələr həm mexaniki üsulla, həm də əl ilə işləməyi öyrənməklə bilik və bacarıqlara yiyələnirlər.

Dərzi. Dərziçilik çox maraqlı peşədir. Bu gün elə bir adam tapılmaz ki, dərziyə müraciət etməsin. Ona görə də bu peşə hər dövr üçün gərəklidir. Dərzi peşəsinin maraqlı tərəfləri çoxdur. Əgər hansısa bir paltar tikirsənsə, onu bir də əvvəlki kimi tikə bilməzsən. Dərziyə başqa peşələrdən fərqləndirən cəhət isə bu işdə daim yaradıcılığın olmasıdır. Dərzi, eyni zamanda öz zövqü ilə sifarişçinin zövqünü uyğunlaşdırmağı bacarmalıdır.

Bu gün respublikamızda müxtəlif peşələr yaşadırlar, inkişaf etdirilir. Hazırda “dərzi” ixtisasını bitirən çox sayda gənc bu peşə ilə də məşğul olur. Əminliklə demək olar ki, dərzi peşəsi də yaşadılacaq və gələcək nəsillərə ötürüləcəkdir.

İnşaat xarratı. “İnşaat xarratı” ixtisası üzrə təhsil alan tələbələrə dülgər-xarrat məmulatlarının hazırlanması texnologiyası və quruluşu barədə, ağacın emal edilmə əməliyyatları, əl və elektrik alətləri, ağac emal edən dəzgahlar və avadanlıqlar haqqında məlumatlar verilir. Nəzəri biliklərlə yanaşı, tələbələr təcrübə də keçirlər.

Kimyəvi analiz laborantı. “Kimyəvi analiz laborantı” ixtisasını bitirən laborantın əsas vəzi-

fəsi kimyəvi xarakterli məlumat əldə etməkdir. Bu vəziyyətdə tədqiq olunan hər hansı bir obyekt ola bilər. Kimyəvi analiz laborantı qazlar və buxar komponentləri ilə işləyə bilər. Təcrübə zamanı tələbələr təqdim olunan materialla təhlil və testlərin performansını, laboratoriya avadanlıqlarının tənzimlənməsini, müəyyən tədqiqat aparandan əvvəl texniki cihazların hazırlanmasını, iş qeydləri və ya hesabatda qeydləri, təhlillərin nəticələrini, təhlillərlə əlaqəli qrafiklərin tərtib edilməsini, laboratoriya sənədlərinin tərtib edilməsini öyrənirlər.

Neft və qazçıxarma operatoru. “Neft və qazçıxarma operatoru” ixtisası üzrə təhsil alan tələbələrə nəzəri biliklərlə yanaşı, təcrübə zamanı müəssisələrdə bacarıq da əldə edirlər. Neft və qazçıxarma texnologiyası, yeraltı və yerüstü avadanlığın texniki xarakteristikası, yeraltı və əsaslı təmirlərin növləri, quyuların tədqiq edilməsi üsulları, təzyiq altında işləyən qabların quruluşu və istismar qaydaları, xidmət edilən av-

tomatika və telemexanika aparatlarının yığılma və prinsipial sxemi, radiotexnika, elektrotexnika, avtomatika və telemexikanın əsasları haqqında biliklərə yiyələnirlər. Onlar işlənən yatağın, yeraltı və yerüstü avadanlığın texniki xarakteristikası və quruluşu haqqında məlumatlandırılırlar. Mərkəzimizdə, həmçinin neft və qaz yatağı barədə əsas məlumat, quyuların yerüstü avadanlığının istismarı və onlara xidmət qaydaları, işlədilən alətlərin, nəzarət-ölçü cihazlarının iş prinsipi, neftin və qazın çıxarılması, yığılması, hazırlanması və nəqlinin texnoloji prosesi, mancaq dəzgahının və işıqlandırma aparatlarının qoşulma qaydaları, qum tıxacının yuyulması prosesinin hesabı, xidmət etdiyi sahədə neft və qazın yığılması və nəqli sxemi, xidmət etdiyi nəzarət-ölçü cihazlarının, avtomatika və telemexanika vasitələrinin quruluşu tədris edilir.

Onu da qeyd etmək yerinə düşərdi ki, dövlət sifarişli ixtisaslar üzrə təhsil alan tələbələrə təqaüd verilir. Təhsilin keyfiyyətini yüksəltmək üçün təhsil alanlar arasında rəqabət mühiti yaratmaq, onların tədris prosesində fəallığını artırmaq və təhsilə marağını gücləndirmək məqsədi ilə peşə liseylərində yaxşı və zəif oxuyanları fərqləndirmək, verilən təqaüdlərin onların bilik səviyyəsinə görə təyin edilməsi daha məqsədəuyğun olardı. Bu zaman bilik sistemi daha yaxşı mənimsənilirdi. Bilik sisteminin inkişafı isə biliyin kapitala çevrilməsi deməkdir. Bilik kapitalı əsasən bacarıqlara əsaslanır və bu günümüzün ən böyük yeniliyi deməkdir.